

Оксана Скляренко,

здобувач Київського національного університету культури та мистецтва,
головний консультант Ради національної безпеки та оборони України, майстриня народної ляльки (м. Київ)

ТРАДИЦІЙНА НАРОДНА ЛЯЛЬКА

У статті розкриваються виховні можливості традиційної народної ляльки та процес ознайомлення учнів з лялькарським мистецтвом через залучення їх до практичної діяльності з реалізації авторського проекту.

Ключові слова: традиційна народна лялька, образотворче мистецтво, конструювання народної ляльки, учні загальноосвітніх шкіл.

Народна лялька – унікальне надбання народу. Традиційна народна лялька народилась давно і продовжує жити протягом багатьох століть. Лялька тісно пов'язана з життям українців – у прадавні часи була примітивною, виготовлялася з простих матеріалів, а нині набула більш сучасних рис, хоча в основі її виготовлення і прикрашання лежать стародавні традиції. Лялька є атрибутом українців, у ній відображається історія, культура нашого народу, а тому її дослідження є актуальним сьогодні – у період культурного відродження України на основі багатовікових надбань народу.

Аналіз наукових джерел періоду ХХ – початку ХХІ ст. свідчить, що серед них мало спеціальних робіт, присвячених ґрунтовній розробці проблеми іграшкарського мистецтва, зокрема вивченню традиційної ляльки ручної роботи. Між тим, ще в 60-х роках ХІХ сторіччя К. Ушинський, А. Симонович, Є. Водовозова, послідовниця К. Ушинського, відома письменниця і педагог ХІХ століття Є. Конрад в практичній роботі спиралися на національний досвід, використовуючи дитячий фольклор, традиційні ігри та іграшки. Сучасні автори розглядають етнопедагогічні аспекти проблеми: зокрема, серед вітчизняних дослідників ця тема частково висвітлена Т. Пірус, проте об'єктом її дослідження виступають лише полтавські ляльки. Увагу привертає також монографія О. Найден «Українська народна лялька». Найбільш системними дослідженнями є праці росіян М. Мішиної, І. Морозова. Механізми створення художнього образу на основі взаємодії виразних засобів різних мистецтв (музики, живопису, літератури, театру) розкривають Н. Агальянова, К. Антонечко, І. Покуліта, М. Парнах. Проте бракує досліджень, в яких ґрунтовно розроблялася б проблема звернення до конструювання традиційної ляльки в навчально-виховному процесі шкіл (зокрема на уроці образотворчого мистецтва), де б учні могли виконувати ескізи ляльки для ознайомлення з пластично-образною формою української традиційної ляльки та виготовити її. Тож **мета статті** полягає в тому, щоб розкрити можливості традиційної народної ляльки у вихованні учнів загальноосвітніх шкіл та продемонструвати процес ознайомлення учнів з етнокультурними традиціями свого народу на конкретному прикладі участі школярів у авторському проекті «Діти малюють народну ляльку».

Лялька – це насамперед іграшка. Іграшка – атрибут, знак етнокультури, який дає змогу відтворити етнокультурні контексти. Поєднання трудового виховання з художнім конструюванням українсь-

Традиційні вузлові ляльки

кої народної ляльки, що стало можливим завдяки включенню до шкільної навчальної програми «Трудове навчання» варіативного модулю «Технології. 10–11 класи» (автор Соколянська Г.), дає можливість учням ознайомитися з технологією виготовлення української народної ляльки, є потужним імпульсом розвитку особистісно-ціннісного ставлення підростаючого покоління до мистецтва, здатності сприймання, розуміння і створення художніх образів, художньо-творчої самореалізації та духовного самовдосконалення [1]. Програмою модуля передбачено ознайомлення учнів з українською народною іграшкою, її специфічними особливостями – мінімальними матеріальними витратами і фізичними зусиллями на виготовлення, традиційністю, узагальненістю образів, лаконічністю і компактністю нерозчленованих (або слабкорозчленованих) форм, ошатливістю декору, достовірністю, духовною наповненістю [7].

Актуальною є потреба у розповсюдженні інформації про народну ляльку. Ключем до знакової мови традиційних ляльок є загальнолюдські цінності – життя і здоров'я людини, значущість сім'ї та зв'язок між поколіннями [4]. Саме сьогодні, в епоху масової культури та впливу глобалізаційних процесів на сучасну соціокультурну реальність, гостро відчувається нестача трансляторів цих цінностей [5]. Завдяки мистецтву малювання можна пробуджувати цікавість до народного ремесла: конструювання традиційної ляльки.

Знайомство з традиційною лялькою дає сучасній дитині можливість:

- ♦ вивчати не лише давню технологію конструювання, а й ознайомитися з основними знаками та символами традиційної ляльки, які несуть закодовану в часі інформацію, без знань якої неможливо формувати національну свідомість;
- ♦ виявити свій творчий потенціал;
- ♦ формувати естетичний смак, відчуття композиції, оскільки форма ляльки – зразок пропорційності та гармонійності в доборі кольорів й матеріалів.

Художньо-образні особливості традиційної ляльки представлено нами у схемі 1 – «Типологія художньо-образних особливостей традиційної ляльки кінця ХХ – початку ХХІ ст. в Україні (за способом конструювання)».

Приверненню уваги учнівської аудиторії до етнокультурних традицій, зокрема до традиційної ляльки, сприяла організація мистецького проекту автора – «Діти малюють народну ляльку» (для шкіл та закладів позашкільного виховання).

Завдання проекту: пробудження інтересу до лялькарського ремесла учнівської молоді, потягу до його вивчення і подальшого дослідження. Проектом передбачено проведення низки заходів (уроки, майстер-класи, конференції, круглі столи та ін.) на базі навчальних за-

Учні за роботою

кладів (шкіл) у різних регіонах України. Розповсюдження інформації щодо даного проекту відбувається через персональний сайт майстрині та в соціальній мережі, тож усі бажані педагоги можуть зв'язатися з автором заходу, щоб отримати пакет документів для його проведення (сценарій заходу, фотоматеріали тощо). Взяти участь у проекті може будь-яка школа в місті чи селі України. Організаторами проекту в навчальному закладі визначається час, приміщення для проведення заходу. На захід учні приходять за власним бажанням. Добровільність – головна умова. Проведенню заходу передуює **підготовча робота:** проведення бесіди з аудиторією на предмет виявлення інтересу дітей до теми проекту та їхнього бажання малювати ляльку; ознайомлення зі спеціальним сценарієм, розробленим автором; забезпечення учнів засобами для малювання, роздатковим матеріалом (фотографіями різних видів ляльок).

На початку заняття вчитель має оголосити його тему та розповісти про традиційну ляльку (акцентуючи на термінології): неправильно називати усі ляльки мотанками, відповідно до давнього способу конструювання ляльки її доречніше називати вузловою.

За давніми ескізами із зображеннями традиційних ляльок, що були знайдені в архівних документах, автор виконав реконструкцію ляльки, якій на сьогодні сто років. Саме вона сприяла народженню задуму розповсюджувати знання про ляльку у традиції українського народу і вирізняти її серед ляльок інших народів за характерними рисами.

Перший презентаційний захід проекту відбувся в Липнязькій загальноосвітній школі I–III ступенів № 1 (с. Липняжка Кіровоградської обл.) на початку 2013 р. У ньому взяло участь 25 школярів з 1-го по 11-й класи.

Заняття з учнями. На дошці прикріплено фотографії традиційних ляльок. Учні отримують завдання – малювати ляльку. Отже, знайомство з мистецтвом традиційної народної ляльки відбувається через застосування виразних можливостей іншого виду мистецтва – образотворчого, зокрема малювання, процес якого умовно можна назвати моделюванням ескізу лялькових форм.

Під час малювання вчитель розповідає про характерні особливості української ляльки, її відмінності від традиційних ляльок інших народів.

Мета проекту – спонукати дітей сконструювати народну ляльку, з якою вони познайомилися на занятті образотворчого мистецтва й про яку почули розповідь учителя. Можливо, хтось із учнів зрозумів суть конструювання такої ляльки – це свідчить про наявність об'ємного бачення та здібності до конструювання іграшок узагалі.

Познайомимо читачів з результатами заняття. Серед бажаючих взяти участь у проекті були й дівчатка, й хлопчики різного віку. Заняття викликало неабияку зацікавленість учнів: усі роботи було виконано «на одному диханні», вони мали повністю завершений вигляд, попри те, що деякі малюнки вимагали детального промальовування дрібних деталей: квіток, мережива, намиста та іконографічного зображення хреста на обличчі ляльки-мотанки. Жодна з представлених на занятті ляльок не залишилася поза увагою дітей: були виконані малюнки ляльок з різними видами облич – мальованими, іконографічними – та ляльки з відсутнім обличчям. Цікавим було сприймання учнями ляльки, зображеної на фото без будь-яких рис обличчя. Учні малювали її по-різному:

- промальовували риси обличчя – рот, ніс, усмішку;
- обличчя залишали без мальованих рис відповідно оригіналу на фото.

Порівняльний аналіз учнівських малюнків показав, що у випадку, коли лялька залишалася на малюнку учня без обличчя, то й сам малюнок виконувався дещо схематично, хоча й без цілковитого копіювання того, що бачила дитина, – так би мовити спостерігається імпресіоністична подібність до зображуваного об'єкта.

Коли ж дитина домальовувала не лише риси обличчя, а й убрання ляльки, це свідчить про індивідуальний підхід до зображуваного й вироблене уявлення про те, якою має бути лялька. У такий спосіб *дитина виявляла свою індивідуальність та творче начало.*

Вищезгадане заняття – перший крок до знайомства з традиційною лялькою, який показав творчу індивідуальність абсолютно кожного учасника проекту «Малюємо народну ляльку». Ще один важливий результат – після заняття деякі учні почали вдома самотужки, з

Роботи учнів Липнязької школи

власної ініціативи конструювати свою ляльку. Отже, головна мета заходу була досягнута – в учнів пробудився інтерес до пізнання і конструювання ляльки.

Висновки. Як виявило наше дослідження, незважаючи на значну кількість іграшкової продукції, представленій сьогодні до уваги дітей різного віку, зокрема й школярів, сучасні учні мало обізнані з традиційною українською лялькою, її особливостями. Однією з причин є брак праць з відповідної тематики та недостатня практична робота в закладах освіти, що зумовлена слабким методичним забезпеченням. Між тим, як показав авторський проект, за умови застосування інтерактивних методів роботи з учнями, що дозволило ознайомити їх з традиційною народною лялькою і провести практичну роботу з виготовлення її ескізу, посилюється інтерес дітей до цього мистецтва та народився потяг до самостійного виготовлення ляльки.

Подальшого дослідження вимагає аспект запровадження мистецтва творення ляльки на уроках художньо-естетичного циклу та праці в загальноосвітньому закладі, розробка форм і методів роботи зі школярами різних вікових груп у цьому напрямі

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Матвієнко О., Склярєнко О.* Теоретико-методологічні основи етнокультурного виховання молодших школярів засобами художнього конструювання ляльки // Мистецтво та освіта : наук.-метод. журнал. – 2011. – № 1. – С. 6–10.
2. *Мишина М. А.* Формы бытования традиционной куклы в культурном пространстве постиндустриального общества России : автореф. дис. на соиск. степени канд. культурологии: спец. 24.00.01 – теория и история культу-

ры / М. А. Мишина. – СПб., 2011. 30 с. [Электрон. ресурс]. – Способ доступа: www.spbu.ru/files/upload/disser/physics/2011/mishina.pdf

3. Морозов И. А. Феномен куклы в традиционной и современной культуре (кросс-культурное исследование идеологии антропоморфизма) : автореф. дис... докт. ист. наук: спец. 07.00.07

4. Найден О. С. Українська народна лялька: [наук. видання] / Олександр Семенович Найден. – К. : ВД «Стилос», 2007. – 240 с.

5. Скляренко О. Педагогічний потенціал української традиційної ляльки // Професійно-мистецька школа у системі національної освіти : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. – Київ – Чернівці : Зелена Буковина, 2008. – С. 352–354.

6. Скляренко О. Школа ремесел. Лялька: український стиль. – К. : Шкільний світ. – 2011. – 98 с.

7. Соколянська Г. Технологія виготовлення української народної ляльки-оберега [Електрон. ресурс]. –

Режим доступу: <http://tib.znaimo.com.ua/docs/1000/index-84846-12.html>

Стаття надійшла до редакції 14 березня 2013 року

Скляренко О. Традиційна народна кукла

В статті розкриваються виховні можливості народної кукли і процес ознайомлення учасників з мистецтвом виготовлення кукол через привертання їх до практичної діяльності по реалізації авторського проекту.

Ключеві слова: традиційна народна кукла, образотворче мистецтво, конструювання народної кукли, учні загальноосвітніх шкіл.

Skliarenko O. Traditional folk doll

The article describes the educational possibilities of folk dolls and the process of familiarizing students with the art of making puppets through their involvement in the practical activities of the author project.

Keywords: traditional folk doll, fine art, constructing of folk doll, students of general schools.

УДК 372.87

Вікторія Горovenko,
учитель-методист, гімназія № 290 (м. Київ)

БАЧИТИ ЗВУК, СЛУХАТИ КОЛІР

Автор пропонує оригінальну методику ознайомлення учнів 5–8-х класів із синтезом мистецтв, власні прийоми розвитку творчих здібностей дітей на уроках мистецтва.

Ключові слова: колорит, синестезія, гармонія.

Сьогодні здатність об'єднувати два різні почуття – можливість бачити й чути колір, відчувати звуки, вивчається як специфічна особливість окремих людей. Насправді ж таке явище буквально пронизує метафорами наше життя: зелена туга, крижаний погляд, тепла зустріч, криклива зовнішність, солодкий сон, важко на душі, малиновий дзвін... У німецькій мові навіть існує слово «Klangfarbe» – «колір звука». Завдяки цій особливості люди творчі: письменники й поети, художники й музиканти – здатні розширювати межі своїх почуттів, відчувати світ, недоступний іншим.

Архітектуру можна порівняти із застиглою музикою, скульптуру – з музикою в полі простору, живопис – із музикою, яка бореться за визволення, а музику – з вільним, широким вираженням звуків. Так поетично писав Макс Гендель. У давнину люди вірили, що навіть зірки в небі співають. Про відповідність музичних звуків і кольорів сказано дуже багато. У чому ж таємниця синестезії? Це слово походить від грецького «synaesthesia» – «одно-

часне відчуття». При подразненні одного органу чуття автоматично надходить сигнал й від іншого органу чуття, тобто одне відчуття породжує інше. Феноменом синестезії наука цікавиться вже протягом трьох століть.

Для активізації навчального процесу і творчої діяльності школярів учитель має використовувати різноманітні методи й форми організації навчання, приділяти значну увагу художньо-дидактичним іграм, творчим вправам, використовувати сучасні технічні засоби навчання, спиратися на взаємозв'язки образотворчого мистецтва з іншими дисциплінами, зокрема літературою, музикою, історією, етикою, природознавством тощо.

Пропонуємо матеріали до циклу уроків «**Бачити звук, слухати колір...**»

Мета. Формування знань про зв'язок мистецтв; умінь компонувати зображення в певному форматі, використовувати систему кольорових сполучень і символів відповідно до творчих принципів сучасного мистецтва. Удосконалення навичок передавати характерні риси та